

*Ишчи Арманбек***ООГАНСТАНДЫН ИШТЕРИ БОЮНЧА ЭЛ АРАЛЫК
ИШ-ЧАРАЛАРГА КЫРГЫЗСТАНДЫН КАТЫШУУСУ***Ишчи Арманбек***УЧАСТИЕ КЫРГЫЗСТАНА В МЕЖДУНАРОДНЫХ
МЕРОПРИЯТИЯХ ПО ДЕЛАМ АФГАНИСТАНА***Armanbek Ishchi***KYRGYZSTAN'S PARTICIPATION
IN INTERNATIONAL EVENTS ON AFGHANISTAN**

УДК: 323.28

Кыргызстанга Ооганстандагы абал белгилүү бир деңгээлде таасир этип келет. Муну географиялык жакындык жана Кыргызстандын ички өзгөчөлүктөрү менен түшүндүрүүгө болот. Ошондуктан конфликттен чыгуунун жолдорун, каршылык көрсөтүүнүн ыкмаларын издөөдө колунан келген аракеттерди жасоодо. Кыргызстан Ооганстандын иштери боюнча көптөгөн эл аралык конференциялардын активдүү катышуучусу гана эмес, афган көйгөйүн чечүүгө салымын кошкон бир катар иш-чаралардын демилгечиси дагы болуп саналат. Бул республиканын имиджине оң таасирин тийгизген. Автор Кыргызстан катышкан негизги эл аралык иш-чараларды жана тынчтыкты колдогон акцияларды гана карабастан, Ооганстан менен биргеликте жүзөгө ашырылган жана Ооганстандан Америка Кошмо Штаттарынын согуштук контингенти чыгарылгандан кийин өз алдынча социалдык-экономикалык өнүгүүсүнө багытталган регионалдык экономикалык долбоорлорго да көңүл бөлгөн.

Негизги сөздөр: Кыргызстан, Ооганстан, эл аралык конференциялар, «Кыйрагыс эркиндик», «Бишкек демилгеси», Жибек жолу дипломатиясы, CASA-1000, «Кабул процесси».

Кыргызстан, как государство, на которое ситуация в Афганистане влияет достаточно значимо, что объясняется как географической близостью, так и внутренними особенностями Кыргызстана, предпринимает всяческие усилия для поиска путей выхода из конфликта и способов противодействия. Кыргызстан является не только активным участником многих международных конференций по делам Афганистана, но и инициатором ряда мероприятий, которые внесли вклад в разрешение афганской проблемы и позитивно сказались на имидже республики. Автор рассматривает не только основные международные мероприятия и миротворческие акции, в которых Кыргызстан принял участие, но региональные экономические проекты, реализуемые совместно с Афганистаном и направленные на самостоятельное социально-экономическое развитие Афганистана после вывода оттуда американского военного контингента.

Ключевые слова: Кыргызстан, Афганистан, международные конференции, «Несокрушимая свобода», «Бишкекская инициатива», Дипломатия Шелкового пути, CASA-1000, «Кабульский процесс».

Kyrgyzstan, as a country that is significantly influenced by the situation in Afghanistan, which is explained by geographical proximity and internal features of Kyrgyzstan, makes every effort to find out the ways of the conflict and measures to counter it. Kyrgyzstan is not only an active participant of many international conferences on Afghanistan, but also the initiator of a number of events that have not only contributed to the resolution of the Afghan problem, but also had a positive impact on the image of the republic. The author considers not only the main international events and peacekeeping actions in which Kyrgyzstan took part, but also regional economic projects implemented jointly with Afghanistan and aimed at the independent socio-economic development of Afghanistan after the withdrawal of the US military contingent from there.

Key words: Kyrgyzstan, Afghanistan, international conferences, "Enduring Freedom", "Bishkek Initiative", Silk Road Diplomacy, CASA-1000, "Kabul Process".

Кыргызстан – Ооганстандагы абал белгилүү деңгээлде таасир эткен Борбор Азия өлкөсү. Бул географиялык жакындыгы жана Кыргызстандын ички өзгөчөлүктөрү менен түшүндүрүлөт. Мисалга алсак, Фергана өрөөнүндөгү ислам радикализациясы же афган баңгизатынын Кыргызстандын аймагы аркылуу ташылуусуна байланышкан маселелер. Ошондуктан Кыргызстан Ооганстандагы абалдын турукташуусуна байланышкан бардык иш-чараларга активдүү түрдө катышат [1].

1997-жылы талиптер Ооганстандын бийлигине келгенде Кыргызстандын Президенти Аскар Акаев БУУнун Генералдык катчысы Кофи Анануга Кыргызстандын аймагында Ооганстандагы конфликтти жөнгө салууга багытталган тынчтык конференциясын өткөрүүнү жана ага бардык кызыкдар жактарды, анын ичинде талиптерди дагы чакырууну сунуш кылган.

Акаев тарабынан конференцияны өткөрүүнүн үч варианты сунуш кылынган: 1) катышуучулар кызыкдар өлкөлөр; 2) катышуучулар кызыкдар өлкөлөр жана каршы турган жактар; 3) катышуучулар каршы турган жактар [2]. Акыркы вариант Аскар Акаевдин ою боюнча салыштырмалуу мүмкүнсүз болгон жана бул Кыргыз Республикасынын Президентинин БУУнун Генералдык катчысына жазган кайрылуусунда белгиленген. Себеби, каршы турган моджахеттердин кандайдыр бир ийгиликтүү жыйынтыкка келери күмөн жаратат эле. Президент ири саясий күчтөр сыяктуу күчтүү тышкы импульс болушу зарыл деп ойлогон. Болбосо талиптер конференцияга катышуудан баш тартышмак жана конференция өтмөк эмес.

Кийинки маанилүү кадам КР Президенти А.Акаевдин 1998-жылдын 17-сентябрындагы Жибек жолу дипломатиясы жөнүндө доктринаны кабыл алуусу болгон [3]. Улуу Жибек жолу – бул Кытайдан Батыш Европага чейин Евразия өлкөлөрүн байыртадан байланыштырып келген соода жолунун системасы. Кыргызстандын Улуу Жибек жолуна катыштыгын Доктринаны иштеп чыккан адамдын ою боюнча анын геополитикалык сапаты жана ХХI кылымдын дүйнөлүк тартибиндеги орду белгилейт.

Улуу Жибек жолунун дипломатиясы жөнүндө доктрина Батыш менен Чыгыш өлкөлөрүнүн ортосундагы бирдикти жарыялаган. Бул доктринаны ишке ашыруу аны иштеп чыккан адамдын ою боюнча Борбор Азияны туруктуу жана коопсуз регионго айлантамак. Мындан тышкары, Доктринада Кыргызстан дүйнө коомчулугунун бардык мүчөлөрү менен тең укуктуу, адилеттүү жана ынтымактуу мамиледе болууну колдоого багыт алган өлкө катары аныкталган.

Доктринага ылайык, Кыргызстандын геополитикалык жайгашуусунун өзгөчөлүгү анын бир учурда түрдүү багытта мамилелерин өнүктүрө ала тургандыгы. Мисалы, “Кыргызстан – чектеш өлкөлөр”, “Кыргызстан – Чыгыш жана Түштүк-Чыгыш Азия”, “Кыргызстан – Европа”. Демек, Улуу Жибек жолу дипломатиясы жөнүндө доктрина Кыргызстандын ордун Чыгыш менен Батыштын ортосун байланыштыруучу катары аныктаган, ошондой эле өлкөнүн тышкы саясатынын ар-тыкчылыктуу багыттарын, максаттарын жана принциптерин белгилеген. Бул Доктрина чоң коомдук резонансты жаратып, БУУнун расмий документи катары кабыл алынып, бирок ага жүктөлгөн ишеништи актабаганын белгилей кетүү зарыл. Эксперттердин пикири боюнча, ал Кыргызстандагы айрым саясий топтордун оюн гана чагылдырып, Кыргызстанды Улуу Жибек жолунун катта-

мындагы маанилүү өлкөлөрдүн бири катарында көрүүгө басым жасалган.

Ошого карабастан, Доктринанын алкагында 1999-жылдын 19-20-майында Ооганстандан чыккан баңги коркунучуна каршы күрөшүүгө арналган эл аралык семинар өткөрүлгөн. Бул семинар орто кылымдарда аймагынан Улуу Жибек жолу өткөн өлкөлөрдүн башын бириктирген чоң масштабтагы алгачкы иш-чара болуп калган. Мунун негизинде, Доктринаны практикалык жүзөгө ашыруу эл аралык уюмдар менен ички түзүмдөрдүн күчүн ооган баңгизат коркунучуна каршы бириктирүү мүмкүнчүлүгүн берген [4, 19-б.].

Бул иш-чарадан тышкары БУУнун алкагында “Ош түйүнү”, «Crime Prevention» же AD/RER/99/C сыяктуу бир катар долбоорлор уюштурулган. Бул долбоорлор Ооганстандын баңгизатка каршы күрөшүүдө аймактагы өлкөлөрдүн көргөн чараларын координациялоого багытталган. Бул долбоорлорду жүзөгө ашыруу, эксперттердин ою боюнча Кыргызстан аймактагы маанилүү иш-чаралардын демилгечилеринин алдыңкы катарында орун алгандыгын көрсөткөн [4, 19-б.].

Кыргызстандын кийинки кадамы 2001-жылы АКШ авиабазасын жайгаштыруу үчүн өзүнүн аймагынан жер берүү болгон. Авиабазанын милдети “Кыйрагыс эркиндик” операциясын жүзөгө ашырууну камсыз кылуу, жүк жана жүргүнчүлөрдү ташуу, ошондой эле Ооганстандын үстүндөгү учактарга май куюу болгон. Бул иш-чара Кыргызстандын артыкчылыктары жактан алып караганда бир тараптуу эмес жана карама-каршылыктуу болгон, бирок талиптерге каршы күрөшүүдө маанилүү роль ойногон.

2001-жылдын 13-14-декабрында Аскар Акаевдин демилгеси менен Бишкекте “Борбор Азиядагы коопсуздукту жана туруктуулукту чыңдоо: терроризмге каршы күрөшүү боюнча ар тараптуу иш-аракеттерди өнүктүрүү” деген темада Эл аралык Конференция ОБСЕ жана БУУнун Баңгизат жана кылмыштуулук боюнча башкармалыгынын камкордугунда өткөрүлгөн. Конференцияга 60тан ашык өлкөнүн 300дөн ашуун өкүлү, ошондой эле 20га жакын эл аралык уюмдар катышкан. Бишкек конференциясы Ооганстандан чыккан террористтик коркунучка каршы күрөшүү чөйрөсүндө эл аралык кызматташуунун натыйжалуу өнүктүрүүгө багытталган ийгиликтүү иш-чара болду. Конференциянын жыйынтыгы боюнча бардык өлкөлөрдү жана эл аралык уюмдарды терроризм менен күрөшүү үчүн так иш-аракеттерге өтүүгө чакырган Декларацияга жана Иш-аракеттер программасына кол коюлган [5].

2009-жылы Кыргыз Республикасынын кийинки Президенти Курманбек Бакиев Ооганстан боюнча тынчтык сүйлөшүүлөрүн Бишкекте өткөрүү сунушун киргизген. ВВСге берген интервьюда К. Бакиев Ооганстандагы көйгөйдү чечүүдө альтернативдүү ыкмаларды издөө зарылчылыгын белгилеген: “Ооганстандагы туруктуулукту орнотуу аскердик жол менен гана чечилбейт. Биздин “Бишкек демилгеси” деп шарттуу түрдө аталган бир катар конкреттүү сунуштарыбыз бар. Мисалы, “Бишкек демилгесинин” алкагында биз Кыргызстанды Борбор Азия аймагындагы коопсуздук жана туруктуулук маселелери боюнча эл аралык конференциялар үзгүлтүксүз өткөрүлө турган аянт катары сунуштай алабыз. Аймактагы абал жөнүндө кеңири анализ бере турган жана аны жөнгө салуу боюнча сунуштарды иштеп чыккан эл аралык аналитикалык борборду дагы түзүү мүмкүн” [6].

2010-жылдын 28-январында Лондондо Ооганстан боюнча Эл аралык конференция өткөрүлүп, ага Кыргызстан дагы катышкан. Кыргызстандык өкүлү Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министри Кадырбек Сарбаев “Бишкек демилгесинин” максаттарын жана милдеттерин билдирген, Кыргызстан үчүн аймактагы коопсуздук абдан маанилүү экендигин белгилеген жана эл аралык коомчулукту Ооганстандагы абалды турукташтыруу жана тынчтыкты орнотуу үчүн иш-аракеттерди күчөтүүгө чакырган. Конференциянын жыйынтыгы боюнча коммюникеге кол коюлган. Мында Ооганстандагы коопсуздукка көмөк көрсөткөн эл аралык контингенттердин аскерлерин акырындык менен чыгаруу, ошондой эле Ооганстандагы абалдын жоопкерчилигин республиканын түздөн түз жетекчилигине берүү планы белгиленген [7].

Бирок, эксперттер билдиргендей, КР Президентинин администрациясынын өкүлдөрү “Бишкек демилгеси” долбоорун Ооганстандагы көйгөйлөрдү чечүү үчүн гана эмес, Борбор Азия аймагындагы талаш-тартыш маселелерди дипломатиялык ыкмалар менен чечүү үчүн иштеп чыгышкан [8]. Бирок, бул демилге андан ары өнүгө алган эмес. Себеби, 2010-жылдын 7-апрелинде Кыргызстанда мамлекеттик төңкөрүш болуп, жыйынтыгында бийлик алмашып, республика чечилүүгө тийиш болгон көптөгөн ички маселелерге дуушар болду. Болжол менен ошол убакта Орусиянын Нижегород облусунун Мусулмандар диний башкармалыгынын Аалымдар кеңешинин төрагасы Дамир-хазрат Мухетдинов ооган көйгөйүн жөнгө салууда Кыргызстандын ролу жөнүндө пикирин билдирип жатып, “дал ушул өлкө Борбор Азиядагы тынчтыкты орнотуучу өлкөнүн ролуна талапкерлигин коюуга моралдык-саясий укугу бар. Ал коңшулаш өлкөлөрдүн арасынан акыркы жылдары

көп партиялуу систе-маны курган жалгыз өлкө... Чынында “Исламдык” деген аталышты алып, бирок бул принципти колдонбой коюшат. Ал эми Кыргызстан болсо Европанын демократиясы жана ислам стандарттары айкалышкан багытта өнүгүп жатат” деп белгилеген [8]. Анын ою боюнча кыргыз саясий системасындагы көп партиялуулук көпчүлүк учурда исламдагы кеңешүү принцибине жооп берет жана аны заманбап тажрыйбада жүзөгө ашырат.

2011-жылдын 5-декабрында Бонндо Ооганстан боюнча конференция өткөрүлүп (10 жыл мурун Бонндо өткөрүлгөн Ооганстан боюнча алгачкы эл аралык конференциядан кийин), конференцияга КР Тышкы иштер министрлигинин Статс-катчысы Асеин Исаев катышкан. Конференцияга БУУнун, Эл аралык валюта фондунун, Европа биримдигинин, финансы түзүмдөрүнүн жана эл аралык уюмдардын өкүлдөрү, ошондой эле тышкы саясат ведомстволорунун жүздөн ашык жетекчилери катышкан. Мындай иш-чара алгачкы жолу Ооганстандын төрагалыгында өткөрүлгөн. Кыргызстандын өкүлү өз сөзүндө Ооганстандагы абалдын турукташуусуна, тынчтыкты жана коопсуздукту орнотууда мындан ары дагы көмөк көрсөтүүгө, ошондой эле Ооганстан менен биргеликте аймактык экономикалык долбоорлорго катышууга Кыргыз Республикасынын даяр экенин белгиледи [9]. Мындан тышкары, Кыргызстан “Кабул процессинин” иш-чараларына үзгүлтүксүз түрдө катышып келет. Алгачкы конференция 2017-жылы Ооганстанда өткөрүлүп, Ооганстандын маселелерди дипло-матиялык ыкма менен чечүүгө даяр экендигин, ошондой эле коопсуздукту камсыз кылуу чөйрөсүндө олуттуу маселелер болгон шартта мындай иш-чараны өткөрүүгө жөндөмдүү экендигин көрсөткөн. Жыйынтыгында дагы бир нече иш-чара өткөрүлүп, Кыргызстандын өкүлү Ооганстандагы туруксуздуктан түздөн түз жабыр тарткан Борбор Азия өлкөсү катары катышкан.

Ооганстандын иштери боюнча дагы бир эл аралык конференция “Кабул процессинин” экинчи отурумунан кийин Ташкент шаарында 2018-жылдын 26-27-мартында өткөрүлгөн жана Ооганстандагы абалды турукташтыруу жана тынчтыкты орнотуу боюнча дүйнө коомчулугу жүзөгө ашырган чаралардын уландысы катары белгиленген. Конференцияга БУУнун Ооганстандагы Атайын өкүлү Тадамити Ямамото, Европа Кеңешинин тышкы иштер жана коопсуздук саясаты боюнча Жогорку өкүлү Федерика Могерини, Кыргызстандын, Кытайдын, АКШнын, Орусиянын жана башка өлкөлөрдүн (20дан ашык) өкүлдөрү, ошондой эле эл аралык уюмдар катышкан. БУУнун Генералдык катчысы катыша алган эмес, бирок катышуучуларга видеоучурашуу жөнөткөн.

Бул иш-чара эл аралык коомчулуктун көңүлүн абдан бурган. Себеби, биринчиден мындай масштабда Ооганстан боюнча өткөрүлгөн Өзбекстандагы алгачкы иш-чара. Экинчиден бул иш-чара өлкөлөрдүн Ооганстан менен тынчтыкта кызматташуунун жаңы этабына даяр экендигин көрсөткөн [10].

Ошондой эле коопсуздук маселелери жана ооган көйгөйү Ооганстан байкоочу өлкө болуп саналган ШКУнун иш-чараларынын алкагында козголуп келет. Кыргызстан төрагалык кылган ШКУнун 2019-жылдын июнь айындагы акыркы саммитинде ШКУнун мүчөлөрү эки тараптуу форматта жана “ШКУ-Ооганстан” Контакттык группасынын алкагында саясий конфликтти тынчтык менен жөнгө салууда жардам берүүгө даяр экендигин билдиришкен. Албетте, жогоруда белгиленген конференция жана саммиттерден тышкары Кыргызстандын өкүлдөрү катышкан көп сандаган иш-чаралар дагы өткөрүлгөн. Себеби, Ооганстандын көйгөйү республикадагы ички саясий процесске көп жактан таасирин тийгизет.

Бирок, тынчтык орнотуу акцияларынан жана иш-чараларынан тышкары, Кыргызстан аймактык экономикалык долбоорлорго Ооганстан менен биргеликте катышып келерин айта кетүү зарыл. Мисалы, бирдиктүү иш-аракеттердин алкагында CASA-1000 (Central Asia - South Asia - 1000) долбоору ишке киргизилип, Борбор Азиядагы эң дымактуу долбоорлордун бири деп аталды. Долбоордо Кыргызстандан, Тажикстандан Ооганстанга жана Пакистанга жалпы узундугу 1770 км га жакын электр энергиясынын транзити божомолдонгон. Бул долбоор Борбордук, Түштүк Азияда бирдиктүү энергия рыногун түзүүгө багытталган. Мындан тышкары, Кыргызстан Борбордук жана Түштүк Азиянын өлкөлөрүнүн ортосундагы инфраструктураны жана соода-экономикалык байланышты өнүктүрүүгө багытталган дымактуу “Жаңы Улуу Жибек жолу” долбооруна катышууда. Эки долбоор тең америкалык аскер контингенти Ооганстандан чыгарылгандан кийин анын өз алдынча социалдык-экономикалык өнүгүүсүнө багытталган [11].

Демек, Ооганстандан чыккан терроризм коркунучунан, радикалдык исламдын экстремизминен көбүрөөк жабыр тарткан өлкө катары Кыргызстан Ооганстандагы абалдын турукташуусуна кызыкдар экендигин жана конфликттен чыгуунун, каршылык көрсөтүүнүн ыкмаларын издөөдө болгон аракетин жасап жатканын белгилей кетүү керек [12].

Кыргызстан Ооганстандын иштери боюнча көптөгөн эл аралык конференциялардын активдүү катышуучусу гана эмес, ооган көйгөйүн чечүүдө өз салымын кошкон жана бул республиканын зоболосун көтөргөн бир катар иш-чаралардын демилгечиси болуп

саналат. Демек, Кыргызстандын тынчтыкты орнотуу демилгелери дүйнө коомчулугу үчүн гана маанилүү болбостон, өлкөнүн кадыр-баркын көтөрүүдө өз таасирин тийгизүүдө.

Адабияттар:

1. Осмоналиев К.М. Центральная Азия и конфликты в Афганистане и на ближнем Востоке. Известия ВУЗов Кыргызстана. 2015. №. 12. С. 84-86
2. Орлов Д. Кыргызстан как миротворец: от Нагорного Карабаха до Афганистана [Электрондук булак] – Дареги: <https://ru.sputnik.kg/analytics/20160404/1023940210.html> (кайрылуу күнү: 11.02.2020)
3. Кыргыз Республикасынын Президентинин 1998-жылдын 17-сентябрындагы Улуу Жибек жолу дипломатиясы жөнүндө доктринасы.
4. Зеличенко А.Л. История интегрирования Кыргызстана в международный процесс противодействия афганской наркоэкспансии (1991-2002 гг.). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. – Б., 2003. – С. 19.
5. Summary Report. Bishkek International Conference on Enhancing Security and Stability in Central Asia: Strengthening Comprehensive Efforts to Counter Terrorism. 13/14 December 2001. Bishkek, Kyrgyz Republic.
6. Президент Кыргызстана предлагает «Бишкекскую инициативу» [Электрондук булак] – Дареги: <https://rus.azattyk.org/a/2691823.html> (дата обращения: 11.02.2020)
7. Глава внешнеполитического ведомства Кыргызстана рассказал на Международной конференции по Афганистану в Лондоне о целях и задачах «Бишкекской инициативы» [Электрондук булак] – Дареги: <https://24.kg/archive/ru/politic/68629-glava-vneshnepoliticheskogo-vedomstva-kyrgyzstana.html/> (кайрылуу күнү: 12.02.2020)
8. Орлов Д. Кыргызстан как миротворец: от Нагорного Карабаха до Афганистана [Электрондук булак] – Дареги: <https://ru.sputnik.kg/analytics/20160404/1023940210.html> (кайрылуу күнү: 11.02.2020)
9. Делегация из Кыргызстана приняла участие в работе Боннской международной конференции по Афганистану [Электрондук булак] – Дареги: <https://vesti.kg/obshchestvo/item/9106-delegatsiya-iz-kyrgyzstana-prinyala-uchastie-v-rabote-bonnskoj-mezhdunarodnoj-konferentsii-po-afganistanu.html> (кайрылуу күнү: 11.02.2020)
10. Абдрисаев Э. Какие перспективы открывает Ташкентская конференция по Афганистану для региона [Электрондук булак] – Дареги: <http://kabar.kg/news/kakie-perspektivy-otkryvaet-tashkentskaia-konferentsiia-po-afganistanu-dlia-regiona/> (кайрылуу күнү: 13.02.2020).
11. Умаров А.А. АКШ жана Кытайдын Борбор Азиядагы стратегиялык демилгелери // Салыштыруу саясаты. – 2015. – № 1 (18). – 131-б.
12. Эсенкулов Н.Ж. Афганистан - надежда, не воплощенная в жизнь. // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2008. №7-8. - С. 68-71.